

III 700.
K N I H O V N A S N A H Y

1.

Dr. JAROSLAV KALLAB:

POLITIKAVĚDOUAUMĚNIM

ZÁKLADY TEORETICKÉ POLITIKY

ODKAZ
PROF. DRA FRANTIŠKA STORCHA,
UNIVERSITĚ MASARYKOVĚ.

742,5

P R A H A 1 9 1 4

NÁKLADEM REDAKCE „SNAHY“
P R A H A I I . , M A R I A N S K Á 3

I.

Pojem politiky.

§ 1. *Politika vědou.*

Není snad slova, jehož by se ve veřejném životě častěji užívalo a zneužívalo, než slovo politika. Proto máme-li o politice vědecky jednat, musíme především o tom se dohodnouti, co politikou nazýváti chceme.

Slovo „politika“ označuje dva rozdílné okruhy zjevů. Jednak určitou skupinu vědomostí, jednak určitý druh činnosti. Při tom během dějin možno stopovati, že obojí tento okruh časem se zužuje. Pokud především jde o politiku jako určitý okruh vědění, krylo slovo toto původně všechny poznatky, vztahující se na stát. Tedy nejen to, co snad dnes více méně nejasně politikou nazýváme, nýbrž i okruhy vědní, které od dob prvních pěstitelů vědecké politiky v samostatné vědy se rozvinuly. Pod názvem „politika“ shrnuty jsou tu poznatky, o něž dnes všeobecná i speciální státověda se dělí se sociologií, filosofií práva, národním hospodářstvím, a všeobecnou i speciální vědou správní, i vědou finanční. Jak patrně, jest to velmi značný okruh různorodých věd, jejichž společným znakem jest toliko, že se vztahují na společenský život ve státě.

Nutno tedy především pokud možná jasně okruh dnešní vědy politické oproti okruhu těchto příbuzných věd ohraničiti. Společenský život ve státě můžeme dvojím způsobem pozorovati a vědecky zpracovávat. Buď totiž se ptáme, jak tento společenský život jest utvořen, anebo se ptáme, jak by utvořen býti měl, aby vyhovoval oněm úkolům, v jejichž splnění vidíme vlastní jeho smysl a podstatu. Podle toho vědy o společenském životě ve státě můžeme dělití ve dvě velké skupiny. Totiž ve vědy popisné, či ontologické a ve vědy předpisné, či nomothetické. Pokud o popisné vědy jde, můžeme opět především se omeziti na určitý stát jako jedince, a pracovati o popisu tohoto individua. K tomu důležitou pomůckou nám bude zeměpis, dějepis a statistika dotýčného státu, s jejichž pomocí můžeme popisovati jednotlivé typické zjevy ve státě, jako život zemědělský, dělnický, zločinnost, majetkové poměry a pod. Druhá možnost jest, že konkrétní stát nepokládáme za individuum, nýbrž za jeden z celé řady exemplářů státu, a snažíme se o to, abychom jasně vystihli, co různým státům jest společného, a čím i proč se liší. Jak patrně, jest první způsob pozorování průpravou k tomuto druhému a naopak jasně vystižení zvláštností konkrétního státu není dobře myslitelné bez těchto všeobecných poznatků o státech vůbec. Tak vedle konkrétních věd o státě máme vědy abstraktní, jako, pokud o státní moc jde, všeobecnou státovědu, pokud o hospodářský život jde, národní hospodářství, pokud o opatřování prostředků nutných k plnění státních úkolů, všeobecnou vědu finanční, pokud o formy výkonu státní moci, všeobecnou vědu správní atd. Všechny tyto abstraktní i konkrétní vědy mají to společné, že cíl svůj vidí v přesném, pokud možná, vystižení skutečností. V tom tedy podobají se vědám přírodním,

a, jako přírodní vědy snaží se poznatky své vyvrcholití ve všeobecně platné zákony, tak také tyto speciální popisné vědy společenské jeví více méně snahu, naléztí všeobecně platné zákony společenského dění, jejichž souborem by byla filosofie společnosti, čili sociologie.

Zákony, s nimiž sociologie pracuje, jsou tedy zákony popisné, vystižení pravidelností v dění společenském.

Pod vlivem rozvoje věd přírodních převládlo v druhé polovici devatenáctého století mínění, že jedině toto přírodovědecké pozorování zasluhuje čestného názvu vědy, a že každá snaha po tom, aby individuum si uvědomilo, jak společenský život by uspořádán býti měl, jest nevědeckou fantasií, ne-li hříčkou vážného myslitele nedůstojnou.

V poslední době však toto přeceňování přírodovědeckých method ve zkoumání sociologickém poznamenáhu ustupuje. Zda tu spolupůsobí poznatek, že ani přírodní vědy, jakmile živým organismem zabývají se počnou, se neobejdou bez teleologického pozorování a hodnocení, na tomto místě rozhodnutí nelze. Jisto jest, že objektivismus věd sociálních sice dovedl utlumiti, nedovedl však potlačiti vědomí individua, že třeba by v celku sociálním se ztrácelo, přece v sobě chová síly, jimiž na budoucí utváření se společností působiti může. Všeobecné pak hnutí myšlenkové, směřující k subjektivismu a individualismu, charakterisující počátek XX. století, vyneslo v poslední době zase na povrch cenění oněch věd, jež snaze člověkově po zlepšení jeho osudu by snad pomoc poskytnouti mohly, totiž společenských věd nomothetických.

Význam těchto věd lépe si uvědomíme, přihlédneme-li ke vědám, jež zaujímají zvláštní místo mezi společenskými vědami ontologickými a nomothetickými,

totiž k vědám právním. Jejich předmětem jest právo jako soubor jistých norem, upravujících lidské jednání. Právo tedy samo o sobě jest již produktem nomothetické činnosti ducha lidského, poněvadž nám neukazuje, jak lidé jednají, nýbrž jak by jednati měli. Tyto normy lidského jednání nejsou z pravidla výsledkem nějakého vědeckého uvažování, nýbrž vznikají z potřeby doby a místa asi podobně, jako jiné projevy a nástroje sociálního bytí, na př. umění, řeč nebo písmo. Má tedy právo dvojí tvář, jsouc jednak měřítkem pro hodnocení lidského jednání, jednak kulturním produktem sociálním daného národa v dané době. Podle této dvojí tvářnosti práva možno vědu právní zařaditi i mezi vědy ontologické i mezi vědy nomothetické. Náležíť mezi vědy ontologické, pokud vidí svůj cíl v přesném vystižení smyslu daného práva, po případě, pokud se snaží (ve všeobecné pravovědě) vystihnouti zákony vzniku, trvání nebo zániku práva vůbec nebo té neb oné instituce právní. Věda právní však jest také vědou nomothetickou, ne tak proto, že se zabývá nomothetickými zjevy, jako proto, že musí, má-li praktickému svému úkolu vyhověti, tyto zjevy, právní předpisy a instituce, hodnotiti, a o tom soud si utvořiti, které právní předpisy jsou účelné, které nikoliv a jakými jinými by tyto neúčelné právní předpisy nahrazeny býti měly. Věda, jež takto kriticky právními zjevy se zabývá, a jež pro tuto kritiku povšechně platné hodnotní stupnice stanoviti se snaží, jest filosofie právní. Jest tedy filosofie právní nomothetickou vědou společenskou, zabývající se hodnocením zjevů, do okruhu práva spadajících. Jest na první pohled patrné, že tato věda nevyčerpává celý okruh nomothetického pozorování společnosti, právě tak, jako všeobecná pravověda nevyčerpává celý okruh ontologického pozorování společenského života.

Vzahujíť se obě jen na ty zjevy, jež právními předpisy jsou upraveny. Okruh těchto zjevů jest ovšem v různých dobách různý. Nikdy ale nemůže právo vztahovati se na všechny společenské zjevy a upravovati je pro všechny časy a místa. Máme tedy jak při popisu tak při hodnocení práva vždy před sebou jen určitou stránku společenského života, jež, třeba by ku poznání společnosti byla sebe důležitější, nestačí sama ani k tomu, abychom si utvořili přesný obraz o společenském životě, ani, abychom jej ve všech směrech správně hodnotili.

Jako tedy v ontologickém pozorování společenského života vedle všeobecné pravovědy máme popisné vědy, zabývající se společenským životem, aniž naň hledí očima platného práva (národní hospodářství, finanční vědu atd. atd. a sociologii) tak v okruhu nomothetických věd společenských jest ohromná skupina poznatků o tom, jak i mimo okruh platného práva společenské vztahy lidské by upraveny býti měly. Tak docházíme k prozatímnímu vymezení politiky, jako oné nomothetické vědy společenské, jež zabývá se hodnocením společenských zjevů, neomezujíc se na hodnocení platného práva.

§ 2. *Politika druhem činnosti.*

K bližšímu vymezení pojmu politiky dojdeme, uvedomíme-li si druhý smysl slova „politika“ v obecné mluvě, kde z pravidla politikou nenazývá se určitý okruh vědomostí, nýbrž určitý druh činnosti.

V tomto smyslu užívá se slova „politika“ nejčastěji v obecné mluvě, a kryje tu tento výraz různý okruh zjevů podle toho, klademe-li při slově „politika“ důraz na způsob, či na předmět činnosti. Klademe-li

důraz na z p ů s o b činnosti, označujeme slovem „politika“ činnost, při níž dobré uvážení všech okolností, bezohledné sledování daného cíle má přednost před mravní bezvadností zvoleného prostředku. Tak mluvíme o politice i v životě rodinném, říkáme žertem „politik“ na př. dítěti, které se dovede šikovně vyhnouti nepříjemným povinnostem nebo dovede volbou prostředků, pro něž rodiče jsou zvláště citliví, na jejich vůli ve svém smyslu působiti. Zde tedy politika jest téměř synonymem slova chytráctví, při čemž klade se důraz na vynalézavost, pokud jde o volbu prostředků, a na pevnost vůle, s níž vytknutý cíl přes všechny překážky jest sledován.

Jiný smysl spojujeme se slovem „politika“, chceme-li tímto slovem charakterisovati jednání nikoliv po jeho mravní stránce, nýbrž podle předmětu, na něž se vztahuje. Kdežto, chceme-li slovem „politika“ označiti určitý z p ů s o b jednání, nazýváme politikou i jednání, působící na vztahy v rodině i takové, jehož cílem je dosažení nějakého úspěchu v obchodě, v řemesle, ve spolku, v církvi, máme, chceme-li slovem „politika“ označiti určitý druh jednání, na myslí jednání, vztahující se na záležitosti státní. Tak mluvíme o politických úřadech a úřednících, o vládnoucí politice a pod. Proč, mluvíme-li o politice, jako druhu jednání, máme především na myslí jednání státu, se týkající, budeme moci teprve později v jiné souvislosti blíže odůvodniti. Zde stačí odkázati prozatím na to, že tu obecná mluva souhlasí s terminologií vědeckou, která také, jak jsme viděli, politikou označuje poznatky na stát se vztahující. Nenazýváme však každou činnost za stát nebo jménem státu podnikanou činností politickou. Panovník, který přijímá nebo vysílá vyslance, ministr, který podle platných předpisů uděluje koncesí železniční, správní úředník, řídící volby, auto-

nomní úřad, povolující chudinskou podporu, neprovodí politiku, ano jsme tu zvláště citliví, a pokládáme za těžkou výtku, řekneme-li o některém z těchto orgánů státních, že provozuje politiku, když plní tyto a podobné zákonné své povinnosti. Dokonce soudce, jemuž bychom přičítali, že svými rozsudky provozuje politiku, musil by takovou výtku pokládati za nejtěžší urážku. Z toho již patrně, že v rámci činností podnikaných za stát a jménem státu musíme rozeznávati činnost politickou od nepolitické. Hledáme-li hranici mezi tímto dvojím druhem veřejné činnosti, setkáme se s tímtež rozdílem, s nímž i nahoře, jednáme o ohraničení vědy politické, jsme se setkali. Nenačme totiž nikdy politikou činnost, při níž jde toliko o provedení a uskutečnění daného závazného předpisu právního. Výkon práva a povinnosti není politikou. Rozdělení věd společenských i rozdělení činností na stát se vztahujících vedly nás k poznatku, že „politika“ jest označením pro poznatky, respektive pro činnost vztahující se na společenský život ve státě, pokud není pouhým plněním právních předpisů. Blížší vymezení pojmu politiky nám vyplyne z odpovědi na otázku, proč vlastně toliko činnost, mající jakýsi vztah ke státu, nazýváme politikou, a proč z této činnosti, mluvíme o politice, vylučujeme tu, která jest jen prováděním platných zákonů.

§ 3. Politika, stát a právo.

Ať v tom neb onom smyslu o politice mluvíme, vyjadřujeme slovem tím vždy jakési působení na cizí vůli; a sice působení tím charakterisované, že cizí vůle má se přizpůsobiti vůli jednajícího, ať pak dobrovolně, nebo nedobrovolně, ať ustupujíc síle rozumových

důvodů nebo podléhajíc násilí nebo lsti. Předpokládá tedy politika rozpor snah a vůle, jenž opět jest výsledkem rozporu zájmů. Politika právě jest překonáváním tohoto rozporu, jeho vyrovnáváním buď tím, že v konečném jednání jen jedna ze soupeřících vůlí, jeden z odporujících si zájmů rozhoduje, nebo že kompromisem obě soupeřící vůle na třetí se sjednotí, jíž pak oba odporující si zájmy aspoň částečně k platnosti přijdou.

Takovýto rozpor zájmů nutně vzniká tam, kde více individuí trvale na určitém území jest usazeno, a kde kulturní vývoj dospěl k dělbě práce, jejímž následkem jest vzájemná závislost individuí. Na tomto stupni vývoje by byl život vůbec nemožný, kdyby lidstvo nebylo tisíciletým vývojem si vytvořilo formu společenského bytí, umožňující vzájemné vyrovnávání soupeřících zájmů. Touto formou, společenský život umožňující, jest stát. Stát jest totiž forma společného života většího počtu osob na určitém území, umožňující život tím, že poskytuje možnost tvorby v ůle pro všechny rozhodné a uskutečnění této vůle. Jen podřízením individuální vůle pod kolektivní vůli jest možné spoluzítí (a tedy na určitém stupni vývoje život druhu „člověk“ vůbec), poněvadž jen takováto kolektivní vůle zaručuje vyrovnávání soupeřících vůlí individuálních. Slovem „kolektivní vůle“ nechci ovšem tvrditi, že by pro stát bylo podstatným kolektivní usnášení se o tom, co za vůli státu v daném případě má platiti. Chci tím jen označiti, že musí ve státě býti orgán, ať pak individuum nebo skupina osob, nebo veškerenstvo členů státního společenství, jehož projev vůle je pro všechny závazný, má platnost vůle společné. Jest tedy pro stát dvojího třeba: společné vůle a společné moci, obojího jako podmínky společného života lidského.

Dalším kulturním vývojem tvoří se ovšem jednak uvnitř státu, jednak i přes hranice jednotlivého státu nové, státu podobné společenské celky, jako antické familie, církve, ve feudálním státě soubory poddaných pozemkové vrchnosti, v moderním státě hospodářské organizace výrobců, dělníků, konsumentů nebo organizace k snazšímu dosažení jistých kulturních cílů, spolky a pod. Nemá-li se však stát rozpadnouti, musí oproti těmto společenským celkům uhájiti svou suverenitu, totiž společnou vůli a moc s konečnou platností urovnávati rozpory zájmů jednak mezi těmito sociálními celky, jednak mezi nimi na jedné, a jednotlivými občany na druhé straně. Jest ovšem možno, že stát některou část této své pravomoci přenese na některý jiný společenský celek, tím však toliko učiní tento celek v naznačeném směru svým orgánem a má vždy aspoň teoretickou možnost dotyčnou pravomoc na jiný orgán přenéstí.

Z toho jest již patrné, že stát pojmově jest nejvyšším společenským celkem potud, že nutně v něm ztělesněna jest kolektivní vůle a moc rozpory zájmů mezi individuí s konečnou platností vyrovnávati. Kdo tedy chce působiti na utváření se vztahů mezi lidmi, musí se o to snažiti, aby nabyl vlivu na tvoření se této kolektivní vůle a na výkon této kolektivní moci.

Mluví-li se tedy v obecné mluvě o politice rodinné, spolkové, stavovské, církevní vedle politiky státní, nutno míti na mysli, že tu užívá se slova „politika“ jednou v širším, jednou v užším slova smyslu. V širším slova smyslu jde při politice o určité vyrovnávání vzájemně se křížících zájmů, o konečnou úpravu vztahů mezi lidmi, mající umožniti jejich společnou existenci. Co do směru činnosti není tu tedy rozdílu, mluvíme-li o politice rodinné, spolkové, církevní atd. nebo o politice státní. Jest tu ale podstatný rozdíl co do dosahu

činnosti. Neboť, poněvadž stát jest oním sociálním organismem, jehož vůle s konečnou platností mezi soupeřící zájmy zasáhnouti může, a jenž má orgány k tomu zřízené a uzpůsobené, aby tuto vůli provedly, jest dosažení vlivu na tvoření této vůle a na výkon této moci nejvyšším dosažitelným cílem člověka, jenž politicky činným býti chce, jest politickou činností *κατ' εἰσροχὴν* a proto, mluvíme-li o politice, mluvíme především o politice státní a míníme tím činnost, směřující k tvorbě státní vůle a k uplatnění státní moci. Tím máme vysvětleno, proč politikou v přední řadě nazýváme určitou činnost za stát a ve jménu státu.

Zbývá nám ještě odůvodniti, proč uvnitř této činnosti rozeznáváme dále činnost politickou a činnost právní nebo zákonnou.

Viděli jsme, že vlastní úkol státu spočívá v tom, aby vyrovnáváním soupeřících zájmů individuí nebo mimostátních společenských celků umožňoval život a vývoj lidský ve společnosti. Jest tedy vlastní úkol státu nikdy nesplnitelným ideálem. Neboť kde jest společenský život, tam jest nutně rozpor zájmů, a stát, podstatou svou o to usilující, aby tyto rozpory odstranil, koná vlastně práci Sisyfovu. Práce ta však přece není marná, a nesnižujeme ji nikterak, pravíme-li, že dosažení jejího konečného cíle jest nemožno. Vždyť onen stálý rozpor individuální a kolektivní vůle jest podmínkou kulturního života, a víme, že všude, kde státu skutečně se podařilo ve větší míře odstraniti rozpory individuálních vůlí, odstranil tím také hlavní motor individuálního myšlení, způsobil zkosnatění kultury, jako v Číně, nebo její úplný zánik, jako v říši Inků. Stát tedy, který vážně jest si vědom, že není konečným cílem, nýbrž jen prostředkem k umožnění života a vývoje lidského, položí vůli i moci své určité meze. Zanechá marné snahy, aby předem všechny my-

slitelné rozpory zájmů překonal, a přenechá dosti volného místa individuálním snahám tvořivým. Jen jakýsi rámec určí, přes nějž individuální vůle nesmí, tento rámec udržuje celou svou mocí, uvnitř něho však připouští volný boj zájmů a rozhodování jejich konfliktů od případu k případu.

Tím právě činnost za stát rozpadá se nám ve dva podstatně rozdílné druhy. Jedna skupina upravena jest předem závaznými předpisy. Individualita jednajícího, jeho osobní vůle ustupuje tu do pozadí oproti projevené vůli státního společenství, individuum jest jen orgánem, jenž provádí vůli vyššího celku. Tím, že stát určité úkony vpravuje do pevných forem nezávislých na individuálních úvahách jednajícího, dosahuje stejnoměrnosti a jistoty úkonu, ovšem za cenu jeho jemnosti a přesnosti. Neboť norma nikdy nemůže vystihnouti všechnu jemnost konkrétního případu. Přes to, má-li stát podle úkolu svého zajistiti život a vývoj společenský, musí, třeba za cenu přesnosti, opatřiti bezpečnost hlavních úkonů a zájmů pro společenský život nutných, vyjmouti jejich ochranu z okruhu individuální libovůle a zajistiti je závaznými právními předpisy. Tak vzniká právní řád, jehož poměr k politice teprve později budeme moci přesněji vymeziti, o němž prozatím jen tvrdíme, že jeho uplatňování tvoří samostatnou nutnou část činnosti za stát podnikané, a sice část činnosti tím charakterisovanou, že při ní individualita jednajícího i individualita případu ustupuje do pozadí oproti zájmu na tom, aby stále a stejnoměrně určitý druh případů státními orgány (v neširším slova smyslu) byl řešen.

Mimo hranice právem upravených úkonů jest velké pásmo úkonů, jimiž stát zásadní své poslání plní podle potřeb daného případu, tedy individuálně, nikoliv podle předem stanovených závazných pravidel.

Skupina těchto úkonů podstatně se liší od předešlé. Záležit tu vše na jednajícím individuu, od jehož úsudku závisí hodnocení zjevů, do nichž úkonem zasaženo býti má, hodnocení cíle, kterého má býti dosaženo i volba prostředku, kterého se má použítí. Kdežto při právních úkonech individualita jednajícího ustupuje do pozadí a vlastně rozhodnou je jen vůle společenského celku, vystupuje při této druhé skupině úkonů naopak vůle jednotlivcova do popředí s tou snahou, aby sama uznána byla za vůli celku; kdežto při činnosti právní jednotlivce vystupuje jako orgán státní, jako jeho nástroj, v této druhé skupině úkonů naopak jednotlivec má snahu, moci státní použítí jako orgánu k provedení své vůle.

Tak i členění věd společenských i rozbor činnosti státní nám ukazují jistý okruh zjevů, od ostatních dosti ostře odlišených a tedy k samostatnému pozorování se hodících, pro něž nejučelněji můžeme vyhraditi mnohoznačný název politiky.

Jest tedy politika jako druh činnosti tvůrčí činnost individua, směřující k plnění úkolů státních, politika jako věda pak soustavné zpracování zásad pro tuto činnost platných.

Politika jest tedy především činnost. Tím chceme říci, že není politikou, jak často se míní, pouhé plané mluvení o zjevech veřejného života. Také vědou politickou není uvažování o veřejných zjevech, které nemá na mysli, že tu jde o činnost, pro níž má věda vypracovati spolehlivé zásady. Nejde tedy také při vědě politické jen o hodnocení cílů, nýbrž i o hledání a hodnocení prostředků k jejich uskutečnění.

Politika jest dále činnost směřující k jako k é m u s i ú č e l u. Tím liší se politika od úkonů, které nejsou s i ú č e l u. Tím liší se politika od úkonů, které nejsou diktovány snahou po dosažení nějakého sociálního

účelu, nýbrž, které mají jen zakrytí naprostou bezradností.

Abychom činnost účelem ovládanou mohli nazvati politikou, jest třeba konečně, aby cílem, k němuž tato činnost směřuje, bylo plnění úkolů státních, totiž umožnění soužití více osob vyrovnáním jejich křížících se zájmů. Není tedy politikou činnost, jejímž cílem není určitá úprava vztahů mezi lidmi, třeba by v daném případě, jak tomu bývá při důležitějších objevech a vynálezech, činnost za jiným účelem podnikaná, tento účinek měla. Není však každá činnost, mířící k uspořádání vztahů mezi lidmi za účelem umožnění a zlepšení jejich existence již politikou, nýbrž třeba jest nad to, aby činnost všechny právě vypočtené znaky vykazující byla činností tvůrčí, to jest nebyla pouhým používáním daných závazných pravidel na určitý případ, nýbrž individuálním úkonem potud, že v něm jak individualita jednajícího, tak individualita případu k plné přichází platnosti.

Tento posléze uvedený znak jest s to, aby v nás vzbudil důvodné pochybnosti o tom, je-li vůbec myslitelná nějaká věda politická. Vždyť cílem každé vědy jest, jak se učí, nalezení všeobecně platných zásad a zákonů. Jak tedy by byla možná věda o činnosti, mezi jejíž podstatnými znaky jest, že jest činností tvůrčí, tedy individuální?

§ 4. Politika vědou, či uměním?

Tím přicházíme ke staré sporné otázce, totiž, je-li politika vědou či uměním. Tuto otázku mnozí pokládají za jednu z oněch školských otázek, o nichž možno psáti učené knihy, které však pro praktický život nemají ceny. Práví pak tito skeptikové, že jest úplně lhostejno, je-li politika uměním či vědou, že jen na tom

záleží, aby byla dobrá. Otázka naše však právě pro dobrou politiku není bezvýznamnou, neboť velká část špatné politiky právě chybným zařazením buď do okruhu věd nebo do okruhu umění jest zaviněna. Neboť kdo politiku zařazuje mezi vědy, příliš jest vystaven nebezpečí politického doktrinářství, totiž, že pro samé kritické úvahy, které jsou podmínkou každé vědy, zapomene na to, že politika jest činností, a v neplodném uvažování ztratí chvíli k politickému činu vhodnou. Naopak, kdo v politice jen umění vidí, vydán jest nebezpečí politického břídlivství, totiž, že spoléhaje příliš na inspiraci okamžiku předsevezme čin nerozvážený, který, jak jej skutečnost poučí, jest za daných okolností ne-li škodlivý, aspoň zbytečný. Čistě vědecká politika nevyhovuje tedy vždy požadavku aktivity, který jsme za podstatný znak politiky vytkli, čistě umělecká politika pak příliš snadno se prohřešuje proti požadavku účelnosti, který jsme za neméně podstatný znak politiky uvedli.

Z toho již patrně, že politiku zařazujeme mezi ty lidské činnosti, které, jako chirurgie nebo technika, jsou uměním i vědou zároveň. Máme-li odhadnouti, pokud politika do každého z těchto velkých okruhů lidské činnosti patří, musíme aspoň zběžně nastíniti, co jsou charakteristické znaky vědy na jedné a umění na druhé straně.

Tím ocitáme se ovšem na poli nad jiné sporném. Poněvadž pak tu není místa, abychom jednotlivé zásadní tu rozhodně sporné otázky snad ex professo řešili, musíme se omeziti na pouhý náčrtek řešení, při čemž úmyslně filosofickou polemiku s odchýlnými názory necháváme stranou.

Věda i umění jsou prostředky, jimiž s jinými o obsah svého vědomí se sdílíme. Poněvadž pak obsahem našeho vědomí jest skutečnost, jak jednak

smysly nám je zobrazována, jednak jak ji z bezprostředního psychického zažívání známe, můžeme též říci, že věda a umění jsou prostředky, jimiž s jinými se sdílíme o obraz, jež skutečnost v našem nitru zanechala. Skutečnost však, i ta, již smysly vnímáme, i ta, již bezprostředně v nitru svém zažíváme, jest intenzivně i extenzivně nekonečná. Jest intenzivně nekonečná, poněvadž má nekonečné množství vlastností; každý předmět pak si můžeme mysliti rozložený v nekonečné množství částic, z nichž každá opět nekonečné množství různých vlastností vykazuje. Jest extenzivně nekonečná, poněvadž každý zjev si můžeme představovati jako část širšího zjevu, tento opět širšího a tak do nekonečna.

Náš časově i prostorově omezený duch nebyl by tedy vůbec s to, v nekonečné různosti a měnivosti zjevů si cokoliv uvědomiti, kdyby (snad milionyletým vývojem) se nebyla v něm vyvíjela schopnost zjednodušovati. Toto zjednodušování děje se z prvu nevědomky a jest prvním jeho nástrojem řeč. Tím totiž, že skupiny zjevů jmény označujeme, provádíme již velmi dalekosáhlé zjednodušování. Ač i zjevy, které stejným jménem označujeme, jsou nekonečně různé a podléhají také nekonečným změnám, dosahujeme přece tím, že je společným názvem označujeme, jakési hospodárnosti v duševním životě. Toho totiž, že si vnímající předmět, pro nějž již máme jméno, neuvědomujeme jeho nekonečnou různost, nýbrž jen ten omezený počet znaků, který zjev má společně s ostatními zjevy, které stejným označujeme názvem. Většina lidí a každý z nás ve většině zjevů se spokojí s tímto primitivním poznáváním, jaké nám poskytují řeč. Omezeným počtem výrazů svého slovníku překonáváme pro své poznání nekonečnou různost zjevů. Na jistém stupni vývoje však již s tímto primitivním

nevědomým zjednodušováním nevystačíme. Nastává totiž potřeba přesnějšího sdělování vlastního myšlenkového obsahu, omezení smyslu, jež se slovem spojujeme. Tak ze slova se stává pojem, a sice, když lidstvo dojde k poznání zákonů svého myšlení, pojem vědecký. Pořádání pojmů podle zákonů myšlení nazýváme pak vědou.

Z různých klasifikací věd pro nás nejvýznačnější jest rozdělení věd v přírodní na jedné a historické na druhé straně. Přírodní vědy vyznačují se tím, že cílem jejich jest poznání daný zjev jako exemplář obšáhlejšího zjevu. Proto čím dále přírodní vědy pokračují, tím více se vzdalují od předmětů našeho smyslového vnímání, a konečným cílem jejich jest nalezení zákonů všechny zjevy ovládajících, ku př. redukovati všechny zjevy na funkce hmoty, nebo na výsledky působnosti jediné síly. Překonávají tedy přírodní vědy nekonečnou různost zjevů tím, že je podřazují nejvyšším, neobsáhlejším pojmům.

Opačně postupují vědy historické. Jejich cílem jest individuální zjev, určitou osobnost, určitou událost poznati jako individuum. Kdyby tu šlo o vystižení zjevu ve všech jeho vztazích, nebylo by to vůbec možno, poněvadž, jak jsme viděli, jest každý zjev intenzivně i extenzivně nekonečně různotvárný. Nestačil by tedy celý život k přesnému historickému vystižení nejmenší jednotlivostí. Také by se touto činností nedosáhlo cíle vědy, totiž zjednodušení zjevu, překonání jeho různotvárnosti. Proto historická věda překonává různotvárnost zjevu tím, že vybírá z něho znaky jej charakterisující, znaky, jimiž od ostatních stejného druhu se liší, znaky, pro něž nemůže se žádným jiným býtí zaměněn, tedy znaky, které z něho činí individuum. Je-li tedy cílem přírodních věd abstrakce, jest cí-

lem věd historických individualisace. Je-li u prvé jednotlivý zjev jen exemplářem druhu, jest u druhé individuem, t. j. čímsi, co v hodnotní stupnici nemůže ničím jiným býtí nahrazeno. Jest jisto, že o každém předmětu jest myslitelné badání jak přírodovědné, tak historické. Jen náš zájem o tu neb onu stránku jest u různých zjevů různý, a působí tedy, že o jednom zjevu raději poučíme se historicky, o jiném přírodovědecky.

Cílem vědy ať přírodní, ať historické jest vždy vystižení skutečnosti. Neznáme ovšem jiné skutečnosti, než tu, jež prošla naším vědomím, avšak cílem vědy jest obraz skutečnosti očistiti od subjektivních příměsků. To jest možné jen tím, že jako prostředku k vyjadřování používáme pojmů. Tvorba a klasifikace pojmů jest tedy podstatnou částí vědecké činnosti. Vědou tedy nikdy nemůžeme s jinými o celý obsah svého vědomí se sdíleti. Neboť vedle těch prvků v našem vědomí, které pojmy vyjádřiti lze, jsou prvky, které pojmovému zachycení se vymykají, jsouce jednoduché a bezprostřední. Tyto prvky, které dle nejvýznačnějšího jejich živlu, citu, můžeme označiti jako prvky citové či emoční, můžeme jen s jinými sděliti tím, že tvoříme nové skupiny smyslových dojmů, jejichž vzájemný vztah podle našich zkušeností jest s to, aby tytéž emoční stavy v ostatních lidech vzbuzoval. Poněvadž není pro nás jiné skutečnosti, než ta, kterou smysly nebo bezprostředním zážitkem si uvědomujeme, není toto sdělování emočních stavů jinak možné, než, že zpracováváme prvky z přírody nebo z psychického žití vzaté. Jest tedy i umění zpracováváním skutečností, jako věda. Kdežto ale u vědy cílem jest vystižení skutečnosti, jest u umění skutečnost jen prostředkem k vyvolání nových zjevů. Podstatným zna-

kem umění jest tedy činnost tvůrčí, kterou obohacujeme skutečnost, kdežto věda toliko nám skutečnost přibližuje.

Poněvadž dle toho, co právě bylo vyloženo, věda a umění tímtež předmětem se zabývají, s tím toliko rozdílem, že co jednomu jest prostředkem, jest druhému cílem, není mezi oběma přesné hranice, nýbrž jest jisté pásmo zjevů, které současně k oběma skupinám můžeme připočísti. Jsou totiž lidské činnosti, směřující k tvorbě nových zjevů, které však od čistě uměleckých činností se liší tím, že jimi nemají v nitru jiných bytí vzbuzeny jisté emoční stavy, nýbrž že jinakým způsobem mají tyto nové zjevy v život náš zasáhnouti. Kdežto tedy umělec musí, chce-li vyvolati jisté emoční stavy, tyto stavy znáti, a věděti (neb aspoň intuicí vycítiti), jakými prostředky jest lze je vyvolati, musí ten, kdo pěstuje některou z naznačených právě činností, znáti zákony oněch dějů, do nichž chce zasáhnouti. Nejrozšířenější oblast této polo vědecké a polo umělecké činností jest technika. Vědecké prvky techniky spočívají v tom, že musí technik znáti materiál, s nímž má pracovati, tedy mít jistou zásobu vědomostí (ve smyslu nahoře vyloženém) historických. Musí dále znáti zákony, kterým tento materiál podléhá, zákony tíže, pružnosti a pod., aby odhadnouti mohl, co z tohoto materiálu vytvořiti lze, tedy ovládati jistou zásobu vědomostí přírodovědných. K tomu však musí se připojiti činnost umělecká, totiž schopnost fantasií obohatiti řadu zjevů o nové individuum, a použití vědeckých svých poznatků k uskutečnění tohoto individua. Tímto uměleckým prvkem liší se činnost technická nejen od činností vědecké, nýbrž i od činností řemeslnické, jež spočívá v pouhém rozmnožování technických individualit.

A v tomtéž smyslu, jako technika, jako medicína, zvláště chirurgie, jest i politika jako činnost zároveň činností vědeckou i uměleckou.

Jest činností vědeckou proto, že není myslitelná bez podrobných historických či popisných znalostí onoho zjevu, do něhož činnost politikova má zasáhnouti, sociálních poměrů daného státu v dané době. Vedle těchto historických znalostí musí politik míti i vědomosti ve smyslu shora naznačeném přírodovědné, o zákonech, jimž společenské bytí podléhá, a jež jsou podmínkou dosažení jeho cíle. Tyto ontologické vědomosti musí zde, kde jde o zjevy sociální, bytí korunovány vědomostmi nomothetickými, znalostí hodnot, jimiž lze politické cíle a prostředky měřiti. K tomu však musí se pojití činnost rázu uměleckého, totiž fantasií vytvořený obraz nového utváření se společenských vztahů a činnost, směřující k provedení tohoto ideálního cíle ve skutečnosti.

Jako technik liší se na jedné straně od theoretika, zkoumajícího zákony tíže, pružnosti, elektřiny atd., na druhé od řemeslníka, jenž jeho výtvořiny rozmnožuje, a pro každodenní život upotřebitelnými činí, tak politik liší se na jedné straně od theoretika, jenž zkoumá zákony, ovládající naše společenské bytí, na druhé od úředníka, jenž jeho výtvořiny proměňuje v drobnou minci každodenního života.

Přihlédněme nyní poněkud blíže k oběma těmto složkám politické činnosti.

II.

Vědecké prvky v politice.

§ 1. *Politika a sociologie.*

Pokud o politické vědomosti jde, bude snad mnohemu se zdáti zbytečností o nich mluvit. Neboť příliš již rozšířil se názor, že politika nevyžaduje zvláštních vědomostí, že zcela stačí průměrné znalosti normálního člověka. Tento názor dochází opory v tom, že dnešní veřejný život jest tak složitý, že není myslitelné, aby někdo jej celý vědomostmi svými ovládal. Proto vedle politiků, jejichž „politické nadání“ vůbec žádnými vědomostmi není kaleno, vyskytují se politické odborníci, kteří ovládají určitou část našeho veřejného života, tedy buď otázku dělnickou, nebo otázku dopravní, nebo otázky čistě právnícké, otázky zemědělské politiky, poměru státu a církve, politiku vojenskou, zahraniční a podobné. Jest těžko rozhodnouti, který druh politiků jest škodlivější. Od politického ignoranta nikdo ovšem nebude očekávat účelné politické činnosti. Avšak také politikové odborníci nezaručují vždy dobrou politiku. Jest totiž známou chybou snad každého odborníka, že svůj odbor přeceňuje; vztahuje-li se pak odbornictví na určitou skupinu zjevů veřejných, jest na snadě nebezpe-

čenství, že celou silou jen na tento odbor pozornost svou obrátí, čímž, podaří-li se takovému politikovi nabytí skutečného vlivu, nastává nebezpečná nemoc sociálního těla, hypertrofie jednotlivého orgánu na úkor ostatních. Na druhé straně nelze právě při nynější komplikovanosti veřejných poměrů těchto politiků odborníků postrádati. Neboť zmínili jsme se již, že není možno, aby jednotlivec všechny politické otázky stejně dokonale ovládal. Čeho tedy ku plodné politice jest třeba, jest součinnost politiků odborníků. K tomu ale jest podmínkou, aby tito jednotliví politikové vzájemně se dorozuměli mohli, což opět není jinak myslitelné, než pracují-li všichni o společné politice. Tato společná politika, program politické strany, předpokládá pak jisté všeobecné poznatky, jejichž schema nyní pokusíme se načrtnouti.

Viděli jsme v úvodě, že politika podstatou svou jest činnost, mířící k úpravě veřejných vztahů mezi lidmi. Nejobsáhlejší vědu, která vztahy mezi lidmi se zabývá, nazýváme sociologií.

Otázka tedy jest, jaký jest vztah mezi politikou a sociologií. Běžný jest názor, že politika jest praktickou sociologií a že ze sociologie přímo možno čerpat poučky politické. V dvojím směru jest tento názor nesprávný; jednak proto, že okruh sociologie jest širší, než okruh politiky, jednak, že sociologie není jediným pramenem poznatků politických.

Sociologie jest širší než politika, poněvadž do okruhu svého badání pojímá i, a to v přední řadě, zjevy, které úmyslnou lidskou činností změnit nelze. Tak zkoumá sociologie vliv podnebí, rasy, půdy na společenský útvar, stopuje vztahy, jaké povstávají snahami náboženskými, kulturními, hospodářskými, zjišťuje, že jsou mezi lidmi sociální vztahy, sahající přes hranice jednotlivého státu, pojímá konečně stát

sám jako jeden z celé nekonečné stupnice sociálních svazků mezi lidmi. Naproti tomu politikovi středem úvah musí být stát. Neboť jen stát má, jak jsme viděli, orgány k tomu zřízené, aby vůle jednotlivcova, tíhnoucí k uspořádání vztahů mezi lidmi, po případě násilím byla provedena. Jest tedy stát politickou jednotkou κατ'ἑξοχήν, totiž oním společenským celkem, v němž a jímž politická činnost uplatniti se může. V tom nás nemůže másti, že také ostatní sociální celky, církev, národ, hospodářské celky, jako dělnictvo, velkokapitál atd. mají své politické snahy, a provozují skutečně často dalekosáhlý, přes hranice státu, anebo naopak jen na úzký okruh státu se vztahující politický vliv. Neboť přihlédneme-li blíže, vidíme, že všechny tyto politické snahy nemohou se jinak uplatniti, než ve státě a státem. Vždyť politická snaha každého z těchto sociálních celků právě k tomu se nese, aby stát svými orgány hájil jeho zájmy. Proti tomu nelze namítati, že jest myslitelná politika, mířící k zániku státu. Vždyť takováto politika myslitelná jest jen ve dvojí formě. Buď jest cílem jejím, aby část státu pod vlastní nebo cizí státní moc se dostala, a pak není tato politická snaha než snahou, používáti za nástroj opět státní moci, nebo jest to snaha anarchistů, mířící k zániku států vůbec, což není ani theoreticky jinak myslitelné, než, že by lidstvo celé jediný státní útvar tvořilo, tedy opět se tu uplatňuje snaha po státu.

V popředí zájmu praktického politika tedy budou poznatky, vztahující se na sociální život státní. Ostatní sociální vztahy hlavně potud jej budou zajímati, pokud souvisí se státem.

Že politik především na konkrétní, svůj stát pozornost svou obrátí, nepotřebuje bližšího výkladu. Abstraktní sociologie proň má v přední řadě zájem

jako prostředek k lepšímu pochopení sociologie konkrétní.

Závažnější však jest skutečnost, že všechna sociologie, abstraktní i konkrétní, jest podstatou svou vědou popisnou. Z toho plyne důležitý důsledek, že sociologie sama o sobě nestačí k vědecké výzbroji politikově. Neboť popisné vědy mohou nám poskytnouti poznání zákonů dění, nikoliv však zákonů jednání. Velmi rozšířená víra, že stačí znáti zákony společenského bytí, abychom jako politici věděli, jak se v daném okamžiku zachovati, přehlízí činitele v sociálním bytí nad jiné důležitého, totiž lidskou vůli. Ať svobodná, nebo nesvobodná, lidská vůle jest onou tvůrčí silou, již právě politik musí věnovati největší pozornost. Vždyť v lidské vůli má materiál, s nímž musí pracovati, na ni chce a musí působiti, ji musí dovésti ovládnouti.

Ve vědecké výzbroji politikově tedy vedle znalostí, odnášejících se k sociálnímu životu, přední místo zaujímá znalost lidské vůle. Vyjadřuje se to obyčejně populárně rčením, že politik musí znáti lidi, že za politika se nehodí, kdo žije stranou od praktického života, nepoznal lidi.

S vědeckého stanoviska musíme poznatky na lidskou vůli se vztahující dělití ve dvě velké, podstatně rozdílné skupiny, opět podle onoho členění, jež jsme svým úvahám dali v čelo. Můžeme totiž jednak o to se snažiti, abychom si utvořili obraz o popisných, dějových zákonech, ovládajících lidskou vůli. Zvláště při kolektivních zjevech psychických vystupuje tato stránka do popředí a byla jako t. zv. duše davu podrobena vědecké úvaze. Lidskou vůli však můžeme nejen popisovati, nýbrž i hodnotiti, a poznatky o tomto hodnocení lidské vůle shrnujeme ve vědu předpisnou, v etiku.

§ 2. Politika a ethika.

Jako věda nomothetická musí politika tvořiti hodnotní stupnice, podle nichž by člověk jednání své zařídil. Nejde jí o to, aby vystihla, jak lidé jednají, nýbrž, jak jednati mají. V tom politika těsně se stýká s ethikou. Stýká se s ní však nejen po této formální stránce. I obsahově jest mezi ethikou a politikou těsná souvislost, ač právě to se často popírá. Vládnoucí názor jest, že politika nemá s ethikou vůbec co činiti. Ano, užívá se slova politika dokonce s hanlivým přízvukem k označení jednání bezohledně určitý cíl sledujícího a při tom ohledy na zásady ethické úplně stranou nechávajícího.

Částečně jest ovšem tento názor zdánlivě odůvodněn zjevem v politice dosti častým. Poněvadž totiž předmětem politiky jsou zjevy velmi složité, nenasnadno přehledné, stálým změnám podléhající, jest právě dobrý politik nejednou nucen, aby se uchýlil od směru, jímž původně postupoval. Proto mnozí, a sice, bohužel, často i lidé, kteří se vydávají za politiky, pokládají nedostatek pevných zásad za znak dobrého politika, učíce, že politik se musí točit podle větru, že tedy politika vůbec nemá do sebe nic ethického, nýbrž jest jen chytráckým využíváním dané situace.

Toto mínění se zakládá na hrubém nedorozumění. Přehlízí totiž nejen vědecký, nýbrž i umělecký prvek v politice. Přehlízí prvek vědecký: neboť to má politika s vědou společné, že není hlásáním nezměnitelných pravd, nýbrž hledáním pravdy. Věcným pravdám učí jen náboženství, jen dogma je pojmově nezměnitelné. Vědecké pravdy jsou jen pravdami prozatímními, platícími rebus sic stantibus. Proto skutečný vědec nikdy neváhá doznati, že se mýlil, a přece nikdo z objevu nové vědecké pravdy nebude souditi

na mravní méněcennost těch učenců, kteří jí neznají. Platí-li to již o theoretických vědách, jak mnohem více o vědách praktických. My jen těchto omylů necítíme tak, jako vědecké omyly politické, poněvadž se odehrávají obyčejně skrytě mezi učenici samými, hlavně však, poněvadž v přírodních vědách experiment umožňuje přezkoumání theoretické poučky, než se jí prakticky použije. Kdo si uvědomí, jak často v nejprostších otázkách přírodovědeckých třeba je dlouhých pokusů, než možno nového nějakého poznatku prakticky využítkovati, kdo ví, jak potom ještě třeba při praktickém provádění vynálezu mnohé měniti a opravovati, kdo si konečně uvědomí, oč poměry sociální jsou složitější než poměry, jimiž přírodní vědy se zabývají: ten dlouho bude uvažovati, než z nedostatku politické morálky obviní politika jen proto, že od cesty, kterou šel, se uchýlil.

Ten, kdo z bezcharakternosti a nedostatku zásad viní politika jen proto, že věda jeho není dosti exaktní, aby umožňovala předvídaní na delší dobu, není ostatně tak nebezpečný, jako tak zvaní politici, kteří z této vlastnosti politiky vyvozují pro sebe privilej bezzásadnosti, a vidí v politice jen vhodné pole pro svá chytráctví.

Nemám tu na mysli individua, jež vetřevše se do veřejného života, zneužívají svého postavení k osobním svým účelům, nebo dovedou zneužití veřejné důvěry k jiným účelům nekalým. S těmi teorie politiky nemá dále co činiti, než, že k tomu poukázati musí, že, jakmile podobná individua v politice se vyskytovati počnou, jest to důkazem nezdravých poměrů politických. Choroba spočívá v tom, že tu orgány k politické činnosti zřízené neplní tuto svou povinnost, nýbrž naopak místo, aby společností sloužily, dávají sloužiti sobě.

Nám tu jde o otázku, jsou-li k dosažení politických cílů přípustny mravně vadné prostředky. Kdežto v prvním případě se zneužívá politiky k osobním nebo jiným cílům, k nimž jednotlivci politická moc propůjčena nebyla, používá se v druhém k dosažení politicky žádoucích cílů prostředků mravně závadných. Kdo podobné případy hájí, kdo míní, že v politice účel světlí prostředky, nedoceňuje umělecké, tvůrčí stránky politiky. Není politika sama sobě účelem, nýbrž jen jedním z prostředků, jimiž lidé tvořivě zasahují do vývoje lidské společnosti. Kdo v politice používá mravně vadných prostředků, vykupuje případný pokrok na jedné straně, na druhé straně přílišnou oběti. Vytvořilať se jistá zásoba mravních zásad jako podmínka společenského bytí vůbec. Nic pak neohrožuje působnost těchto zásad tak, jako nedbání jich v životě veřejném. Politický úspěch vadným prostředkem vydobytý, znamená sankcionování použitého, mravně vadného prostředku, čímž zpravidla pro společenský vývoj nastává ztráta mnohem větší, než zisk okamžitým politickým úspěchem dobytý; politik takto činný tvoří v nejpříznivějším případě jako špatný, modní umělec, jen pro okamžik.

Jak z vědecké, tak z umělecké povahy politiky tedy vyplývá, že pro politika neplatí jiná morálka, než pro ostatní lidi, ano politik, jenž skutečně trvalou, tvůrčí činnost rozvíjetí chce, politik, jemuž nejde jen o okamžitý prospěch (jenž velmi často bývá jen více méně skrytým ukojením osobní ctížádosti), nýbrž o skutečnou politickou činnost, napne všechny své síly, aby utužil mravní základy, na nichž společenský život spočívá, a ničeho se nebude tak stříci, jako toho, aby vzbudil i jen zdání mravní lehkovážnosti.

Ovšem, nesmíme přehlížeti, že ethika nám poskytuje jen měřítko, jimiž politické cíle a prostředky hodnotiti můžeme, nemůže nám však podávati typů jednání, jež by za všech okolností byla chvalitebná nebo zavržitelná.

V tom se často chybuje. Oblíbeným a — řekněme si to hned — laciným prostředkem politického znehodnocování jest, že se čin vytrhne z jeho souvislosti a posuzuje podle mravní ceny, již by měl v souvislosti jiné. To jest právě tak pošetilé, jako viní-li někteří příliš umravnění soudce ze spoluviny na vraždě, poněvadž někoho odsoudil k smrti, nebo berního úředníka ze spoluviny na krádeži, poněvadž někomu dal odejmouti jeho majetek na zaplacení daní. Ne snad proto, že by pro politiky platila zvláštní morálka, nýbrž proto, že naopak pro ně platí stejná morálka, jako pro nás, žádáme, aby činy jejich byly posuzovány ve své přirozené souvislosti. Tu pak dosti často musí u politika býti trpěn, ne-li schvalován, čin, který za jiných okolností bychom musili bezpodmínečně zamítnouti. Politik totiž snáze a častěji, než soukromník, přichází do situace, jakou v trestním právu nazýváme stavem nouze, že totiž nemůže vyšší zájem uhájiti jinak, než obětováním zájmu nižšího.

Jako trestní právo toho, kdo za takových okolností se dopustí trestného činu, omlouvá a netrestá, tak ani politikovi nemůžeme k tíži přičítati činy omluvené stavem nouze. A v tomto hodnocení zájmů, v tom vybírání, který zájem za daných okolností jest cennější, spočívá neivětší část umělecké stránky politiky. Ke správnému hodnocení a tedy i k dobré politice třeba jest mravně silné osobnosti. Neboť kdo mravně jest slabý, příliš snadno v stupnici zájmů na první místo staví své osobní zájmy, kdo z baběly, bojí se roz-

hodnutí a propase chvíli, kdy vyšší zájmy ještě zachrániti mohl, kdo intelektuelně slabý, má za to, že již tu jest stav nouze, když jen pro slabost své intelligence nevidí jiného východiska.

§ 3. *Politika a psychologie.*

Z toho však vyplývá pro theorii politiky důležitý poznatek. Hlavní věci v politice jest individuální mravní zdatnost politikova. To jest podmínka zdárné politiky, která ničím nemůže býti nahrazena. Nejméně ji možno nahraditi množstvím.

Neboť v množství dobré, pozitivní vlastnosti vzájemně z velké části se ruší, špatné, negativní, vzájemně se sesilují. Dav i tam, kde vystupuje pod názvem politické strany, klubu poslaneckého, nebo konference, jest vždy nakloněn buď k neplodnému rozumování, nebo k výbuchům citovým, nebo k bravuře, a téměř zcela je neschopen k účelné, důsledné činnosti, jež tvoří podstatu politiky. Pospolitost tlumí právě vědomí osobní odpovědnosti, i vede jednotlivce v ní skrytého k činům, jež by nikdy nepodnikal, kdyby byl sám. Jen vědomí osobní odpovědnosti může individuu dodati podnětu k onomu napětí schopnosti jak volních, tak citových, tak intelektuálních, jakých vyžaduje politika. Úpadek politiky nic tak necharakterisuje, jako, určují-li massy politiku jednotlivců, kdežto mají jednotlivci politicky vésti massy. Jen v takto chorobných poměrech veřejných mohou v politickém životě do popředí proniknouti nejen lidé politicky neschopní, nýbrž i mravně vadní. Úspěchy anglické politiky spočívají z největší části v tom, že tam

od staletí se vžila instituce politických vůdců. Nedostatky slovanské politiky se vysvětlují naopak tím, že neztrpíme, aby mezi námi individuum vyniklo. A přece úspěšná politika jako žádná účelná činnost společenská, není myslitelná bez vůdčího individua.

Na druhé straně nemůže nikdy politik působiti bez spojení s větší nebo menší částí těch, pro něž jeho opatření platnými státi se mají. Ani orientální despotie není myslitelná tam, kde politické záměry despotovy nejsou podporovány aspoň passivitou těch, o jejichž osud jde. Na našem kulturním stupni, kde sebevědomí individua značně jest vyvinuto, jest politika, neberoucí zřetele na přání a tužby aspoň větší části občanstva, na delší dobu vůbec nemyslitelná.

Spočívá tedy politika ve vzájemném působení individua a společnosti, a můžeme s tohoto stanoviska politiku pojímatí jako umění, řídití massy. V působnosti politika na massy jsou pro theoretickou politiku důležité hlavně dva momenty. Především musí politikům, kdo na veřejném životě účastni býti chtějí, kdo tedy nemíní jen trpně snášeti vývoj veřejného života, býti srozumitelným. Za druhé musí politik vzbuditi přesvědčení o tom, že jest s to, aby cíle dosáhl. Princip srozumitelnosti v politice vede ovšem často na scestí. Čím větší masse politik má býti srozumitelným, tím více musí názory své vyjadřovati hesly a symboly, podněcujícími fantasií každého jednotlivce. Často úspěch v politice závisí od volby vhodného hesla. Třeba by smysl, jež jednotlivci s hesly spojují, byl v jednotlivostech různý, tvoří přece hesla bod, v němž nejrůznější snahy a touhy se sbíhají. Mám dokonce za to, že bez politických hesel politika právě tak se nemůže obejíti, jako se náboženství neobejde bez symbolů. Přesně vymezené vědecké pojmy nedovedou roznítili fantasie, nedovedou v pohyb uvéstí

silu pro tvoření budoucích vztahů mezi lidmi rozhodné, totiž vůli a cit. Proto politika, která by si troufala vystačiti s vědecky propracovaným programem, nemůže počítati na součinnost širších v politice rozhodných mass. Mluvíť toliko k rozumu a přehlíží psychologický fakt, že v hromadných projevech, tak zvané duši davu, prvky citové a volní mnohem silněji se uplatňují, než prvky intelektuální.

Ovšem skutečnost, že v praktické politice se neobejdeme bez hesel, jest s druhé strany pramenem závažných politických chyb. Proto hlavně, že hesla umožňují politickou činnost i lidem, kteří se toliko naučili papouškovatí jistá hesla, aniž by si uvědomovali jejich politický smysl. Zmíněný pak kolektivně psychický zjev, že hesla dovedou do jisté míry massy hypnotisovatí, vede k tomu, že za nezdravých poměrů politických tí, kdo dovedou nejhluchněji hlásatí hesla, slaví vítězství nad skutečnými politiky. Skutečný politik vždy si bude vědom, že heslo jest právě jen heslem, totiž stručným výrazem pro hlubší nějakou politickou myšlenku. Jen o tuto politickou myšlenku mu půjde, nikoliv o pouhé zevní uplatnění hesla. I tu setkáváme se s analogií mezi politikou a náboženstvím. Jako v dobách úpadku náboženství nahrazují symboly skutečný náboženský život, tak v době úpadku politiky kult politického hesla zatlačuje skutečný politický život.

Politika ostatně v sobě chová důležitý protijed proti hypertrofii hesel. Jest to druhý základní princip politiky, princip úspěchu. Jednotlivec na massu působí jen potud, pokud se massa nepřesvědčí, že jednotlivec jest právě tak bezmocným, jako kdokoliv z ní. Již proto je třeba, aby politická strana v čelo politického hnutí stavěla lidi aspoň mravně nadprůměrné, kteří dovedou vzdorovatí okamžitým obtížím. Ze zmíněné

zásady plyne však i další důsledek. Jakmile massa se přesvědčí, že politický vůdce není s to, aby se vykázal úspěchy, obrací se celý hněv massy proti němu, vzniká nedůvěra, končí politická působnost. A to jest právě nebezpečí, jež hrozí těm, kdo příliš spoléhají na sílu hesla. Jako všechny emoční stavy, jest i hnutí heslem vyvolané podle psychologických zákonů krátkodobé; má-li hnutí se udržetí, není možno toho dosáhnoutí opakováním, nýbrž jen stupňováním hesla. Nastane-li pak rozpor mezi heslem a skutečným politickým životem, dostaví se nutně i zklamání v masse, jež smete nepovolané politické vůdce.

Proto jest stálou taktikou těch politiků, kteří chtějí pracovatí jen hesly, že se zdržují skutečné praktické politické činnosti. Neboť jen tak ubrání se ztráty svého politického vlivu. Avšak ani tato politická abstinence není na delší dobu možná. Upokojíť tato abstinence massu jen po tu dobu, po níž heslo ještě nepřestává působití. Jakmile během doby působnost hesla se oslabí, není možno massu zdržetí od touhy pozitivně do vývoje dějů zakročiti. A tu pak právě přichází okamžik diskrepance hesla a praktické politiky a pád politiků, kteří neuměli, než opakovatí a stupňovatí hesla.

§ 4. Politika a právní věda.

Sociologické, ethické a psychologické vědomostí, o nichž doposud byla řeč, poskytují politikovi obraz o prostředí, do něhož činem svým má zasáhnoutí, i měřítko, jehož při hodnocení svých činů bude potřebovatí.

Viděli jsme však, že politika není jedinou činností za stát a jménem státu podnikanou za účelem úpravy vzájemných vztahů mezi lidmi, nýbrž, že velká

část této činnosti jest již předem právem upravena. Vzniká nám tedy úkol, abychom aspoň zběžně nastínili, jaký jest poměr mezi politikou a právem. Otázka tato má dvě stránky: Jednak, jak politické momenty působí na výkony právem upravené, jednak, jak předpisy právní působí na činnost politickou.

V čem vlastně spočívá podstata práva, jest právě mezi právníky velice sporno, a není tu místa k řešení této zásadní otázky. Pro nás na tomto místě stačí zjištění, že právo jest soubor norem, upravujících vztahy mezi lidmi na určitém území, a sice norem, které ti, pro něž platí, za platné uznávají. Jest tedy ku právu třeba dvojího. Jednak pravidla, vztahujícího se na vztahy mezi lidmi, jednak uznání tohoto pravidla se strany těch, pro něž závaznými býti mají. Toto uznání právního pravidla ovšem si nesmíme představovati jako skutečnost individuálně psychickou, nýbrž jako zjev sociálně, kolektivně psychický. T. j. máme-li zjistiti, co v dané době na daném místě jest platným právem, nebudeme zkoumati, co každý jednotlivec za závaznou normu pokládá, nýbrž podle čeho, třeba z donucení, se řídí.

Při bližším pozorování kolektivně psychického zjevu uznávání práva zjistíme některé jednotlivosti právě s politického stanoviska zajímavé. Mluvíme-li totiž o platném právu, nesmíme, jak právníci často chybně činí, pokládati za právní život jen ten, jenž před úřady se odehrává, totiž zjevy, při nichž o to jde, aby se zjistilo, co za daných okolností jest platným právem, anebo aby vůle právu odporující vládě právního pravidla byla donucením podřízena. Vždyť to jest jen nepatrný výsek právního života, a velká část z nás za celý svůj život do tohoto postavení nepřijde. A přece každý denně před se běře nepřehlednou řadu úkonů, v nichž právo svou platnost projevuje způso-

bem mnohem naléhavějším, než v oněch případech, kdy k ochraně práva veřejné moci se dovolávám. Tážeme-li se v těchto normálních případech, proč jednám tak a ne jinak, proč tedy určitou a ne jinou právní normu za platnou uznávám, dostanu celou řadu různých odpovědí. Nejčastější bude, že tak jednám, poněvadž to pokládám za čestné, správné, spravedlivé, tedy že určitou právní normu uznávám za platnou proto, že souhlasí s normami mravními, jaké výchovou, vlastním přemýšlením a nápodobením vzorů jsem si pro svůj život utvořil. V jiných případech obdržím odpověď, že tak a ne jinak dlužno jednati, poněvadž všichni tak jednají, nebo, poněvadž vždy se tak jednalo. Tu tedy právní pravidlo uznávám za závazné, poněvadž souhlasí s mravem, s národními neb místními zvyky, jak tradicí, a vzájemným nápodobením se utvořily. Konečně v třetím případě obdržím odpověď, že tak jednati musím, poněvadž, kdybych jednal jinak, zakročila by státní moc, aby buď mne ke správnému jednání donutila, nebo za nesprávné potrestala.

Z této povahy práva plynou pro naše dvě otázky dva důležité důsledky. Především, že působnost zákonného práva nesmí politik přeceňovati. Závisí platnost právního pravidla jen v krajních případech na státní moci, jinými slovy: na vrátkách základech spočívá právní pravidlo, jež svou platnost čerpá jen z toho, že za ním stojí výkonná moc státní. Proto nevyčerpává se politika, jak se často za to má, jen ve volání: zde třeba jest nového zákona, zde stát má zakročiti. Politik, jemuž jde o trvalé uspořádání vztahů veřejných mezi jeho spoluobčany, dobře uváží, že cesta zákonodárství jest jen jedna z cest, jimiž politický cíl uskutečniti lze, a že mnohdy norma jest pevněji založena, spočívá-li na zásadách mravních a na mravech, než opírá-li se jen o psaný zákon. Proto

moudré politické strany neomezují se na činnost zákonodárnou, nýbrž snaží se nabýti vlivu na mravy a mravnost svých stranníků, a snaží se o to, aby své politické požadavky uvedly ve shodu s mravními požadavky těch, do jejichž života zasáhnoucí míní. Základní požadavek souhlasu politiky s etikou nalézá tu další své opory.

Druhý důsledek vyplývající pro politiku z naznačené povahy práva, spočívá v tom, že právě politik v přední řadě musí hájiti zásadu, že zákon zase jen novým zákonem zrušen nebo změněn býti může, a že jest zcela nepřipustno, aby státní orgán nebo jednotlivec jiný jednal proti zákonu. Mát právě politik v bezvýjimečné platnosti zákonné normy jeden z hlavních prostředků, jimiž politické své ideje uskutečnití může. Tohoto prostředku se vzdává, trpí-li, aby se zákonů nedbalo, nebo dopouští-li se dokonce sám nezákonných činů, ku př. znemožňuje-li násilím zákonou činnost zákonodárných nebo správních sborů.

Neboť právní řád není jen nahodilou snůškou určitého počtu předpisů, kde by bylo možno jednoho nedbatí a druhého hájiti, nýbrž tvoří jakési organické těleso. Platnost právního řádu nespočívá, jak jsme před chvílí zdůraznili, v tom, že stát jeho poslouchání vynucuje, nýbrž nejvýše v tom, že jako kolektivně psychický stav se udržuje přesvědčení, že v případě nutnosti stát s celou svou mocí za právním řádem stojí. Nechá-li tedy stát, tedy politik jménem státu jednající, i jen jednotlivou normu, na níž jistý širší kruh jest interesován, bez ochrany, neohrožuje tím jen platnost této normy, nýbrž platnost právního řádu vůbec, pokud pak právní řád jest zárukou stálosti a bezpečnosti k sociálnímu životu nutné, i sociální život sám. Proto každý politik by se co nejostřeji měl stavěti proti každé nezákonnosti. Neboť třeba by v ur-

čítém případě čin nezákonný zasahoval více politického odpůrce, než stranu nezákonnost páchající, v následcích svých choroba zasáhne celek.

Jakmile politikové trpí, aby se určitého zákona nedbalo, seslabují naději, že jiného zákona, na němž jim záleží, bude dbáno.

Čím déle takovýto chorobný stav trvá, tím hlouběji choroba se zažírá do společenského těla. Trpění obstrukce plodí poruchy ústavy, nezákonná jazyková praxe soudů podrývá důvěru v soudnictví vůbec, a nedbání právních norem ohrožuje i platnost norem mravních a podporuje sesurování mravů ve věcech veřejných. Neboť neuznávají-li politikové nad sebou žádné moci, ani moci zákonů, nelze se diviti, ujímá-li se mínění, že pod rouškou politiky skryti lze každou nezákonnost a každé nedbání mravu a norem ethických a šíří-li se tak z choroby politické pozvolně, ale tím zhoubněji rozklad do společenského života vůbec.

Z obou důvodů neměla by ve výzbroji politické strany nikdy chyběti důkladná znalost platného práva i právní filosofie.

III.

Umělecké prvky v politice.

§ 1. Politické strany.

Ještě méně, než pro vědeckou, možno pro uměleckou stránku politiky stanoviti všeobecně platná pravidla. Již z toho však, co o vztahu politiky k psychologií a k právníctví bylo řečeno, vyplývá, že umění politické spočívá v tom, že pro politický názor třeba jednak získati souhlasu, jednak moci. Okruh osob, jejichž souhlasu k provedení politické myšlenky jest třeba, i způsob, jakým vliv na státní moc jest vykonávati, upraven v hlavních rysech přesnými právními předpisy, jež tvoří obsah ústavního práva státu. Proto formálně můžeme politické umění označiti jako umění, dosíci v rámci dané ústavy politických cílů.

To však jest jen jedna stránka problému, třeba bychom podle toho, co v předchozí úvaze o souvislosti politiky s právem bylo vyloženo, do téhož okruhu musili zařaditi i případy, kde v mezích pozitivního ústavního práva jest ústavní právo samo změnití, a tím, na př. změnou volebního řádu, uvolněním práva shromažďovacího, tiskového a pod. nové vrstvy k politické součinnosti přibrati.

Může se totiž za abnormálních okolností státi, že příliš těsné meze pozitivního práva kladou vývoji nepřekročitelné překážky, že stát v okovech pozitivního práva není s to, aby podstatnému svému úkolu, vyrovnávati soupeřící zájmy, dostál. Tu pak nezbývá, než hledati pomoc mimo okruh práva, a pokusiti se o to, dojíti k novému útvaru státního spolužití přes právo, tedy buď státním převratem, provedou-li přeměnu držitelé státní moci sami, nebo revolucí, snaží-li se činitelé, doposud ze součinnosti ve státní politice vyloučení, nabyti cestou mimoprávní státní moci. V obou případech přestává na čas, t. j. až do utvoření se nového práva, vláda práva buď vůbec, nebo, co na našem kulturním stupni jest pravidlem, v určitém oboru, a o přípustnosti toho neb onoho jednání rozhodují toliko ohledy politické. Případu revoluce a státního převratu podobný jest případ války, kdy k uhájení vlastních zájmů stát proti druhému, nedbaje právního stavu, postupuje násilnými prostředky tak, aby jej donutil k jistému odhodlání.

Musíme tedy rozeznávati v politickém umění jednak činnost, vztahující se na vlastní stát, jednak činnost, jejímž cílem jest působení na stát cizí, tedy politiku státní a politiku zahraniční. V obou těchto velkých okruzích pak dlužno rozeznávati jednak politickou činnost normální, držící se v mezích právních, jednak patologické zjevy politické, na jedné straně státní převrat a revolucí, na druhé válku.

Dříve, než k těmto čtyřem základním okruhům politické činnosti přihlédneme, nutno uvéstí aspoň nejhlavnější typy politické činnosti vůbec.

Každá politická činnost podle toho, co bylo vyloženo, předpokládá získání přívrženců, kteří by daný politický program hájili a dále šířili, a kteří by politické myšlenky dodávali důrazu, či získávali moci,

ať pak vahou svých hlasů při volbách, nebo svým postavením, obecnou vážností a pod. Základem politické činnosti jest tedy politická strana. Proto také útvar a program, počet a rozvrstvení politických stran jest nejspolehlivějším měřítkem politické vyspělosti národa. U nás, bohužel, skutečně politických stran téměř nemáme. Následkem politické nevyspělosti nejen širokých vrstev, nýbrž i ohromné části vzdělanců, i následkem staletých tradic, absolutismem vypěstěného spoléhání se na „milostivou vrchnost“, omezuje se z největší části naše politická činnost na hájení politického stanoviska toho neb onoho národa, toho neb onoho stavu nebo společenské vrstvy před držiteli státní moci. Naše politické strany jsou z největší části více méně hbití a šikovní advokáti, hájící věc národa, povolání, vrstvy, často i jen voličského okresu, před soudnou stolicí vlády. Od vlády se čeká, že bude jednat, ona má odpomoci všem nesnázím.

Při této politice se přehlíží dvojí. Především, že politika jest činnost a ne pouhé uvažování, raisonnement a theoretické rozhodování, kdo ze svářících se stran jest v právu. Cílem skutečné politické strany není, aby někdo třetí, tedy vláda, uznal oprávněnost politické myšlenky a podle toho jednal, nýbrž, aby politická strana sama dostala vládu do rukou, a sama provedla to, co za politicky správné pokládá. Nedbá-li politická strana této nejzákladnější poučky každé politiky, propadá nutně oběma vadám, které tak často pocítujeme; totiž buď politickému doktrinarismu, nebo nesmyslné demagogii. Obě vyvívá z téhož kořene, jímž jest nedoceňování skutečností, že politika jest činností. Neboť politik, jenž to má na mysli, vždy si uvědomí, že i politickým cílům i politickým prostředkům dány jsou jisté meze, přes něž s nejlepší vůlí na ten čas se přesunouti nelze. Jen politik, jenž to

má na mysli, uchrání se v politice tak osudného zklamání, jež nastává nutně tam, kde pod názvem politiky se lidu před oči staví cíle, které jejich hlasatel by uskutečnit nemohl, ani kdyby sám měl v rukou celou státní moc.

Politika jest právě sice činností tvůrčí, ale jest to přece činnost lidská, tedy není všemocná.

Politika, jež přehlíží, že jest praktickou činností, má však ještě druhou stinnou stránku, jež se jeví na vládě. Na první pohled se zdá, že nemůže býti pro vládu nic vítanějšího, než omezují-li se zástupcové lidu na kritiku a na petice více méně naléhavé, a zdá se, že i v našich vládních kruzích tento názor převládá. Názor tento jest však právě tak chybný, jako názor právě kritisovaný. Přehlížit, že právě činnost vládní jest činností politickou. Z toho plyne, že potřebuje v nynějších kulturních poměrech souhlasu aspoň značnější části lidu, aby se mohla opírat o moc. Byrokratická autorita neopatrí ani sebe lepší vládě důvěry a souhlasu, jehož potřebuje vláda, má-li jako politický činitel mítí moc. Tuto oporu na delší dobu také nelze si již opatřiti, jako v dobách absolutismu, postranními cestíčkami osobních výhod pro okamžité vůdce lidu nebo pro jejich voliče. Neboť ten, kdo od vlády přijímá nějakou výhodu, jest jen velmi nespolehlivým jejím stranníkem podle známého pravidla, že s jídlem přichází chuť, zcela nehledě k tomu, že každé takové podporování jednotlivců, nebo určitých národností nebo stavů budí na druhé straně závist, jež zase vládě na jedné straně ujímá té moci, kterou doufala si na druhé straně opatřiti.

Politika tedy, jež přehlíží, že k politické činnosti třeba jest tvůrčí, účelné činnosti, jest špatnou, a není na delší dobu s to, aby plnila úkoly jí vlastní.

Z toho již vyplývá vlastní smysl a úkol politické strany. Politickou ve vlastním slova smyslu nazveme jen tu stranu, která se snaží o takové cíle, jež by mohla uskutečnit, kdyby k vládě se dostala, a jež za tím účelem vládní mocí dosáhnouti se snaží, nebo, jež podporuje vládu, která stejné cíle sleduje. Ovšem, že za zdravých poměrů tu jde vždy jen o cíle politické v tom smyslu, jak jsme je již dříve poznali, totiž o snahu, umožnit soužití ve státě vyrovnáváním křížících se zájmů podle určitých zásad.

Pokud o bližší vymezení politické činnosti jde, musíme se zde omezit na hlavní typy, jak dány jsou samým pojmem politiky.

Viděli jsme, že politika jest činnost tvůrčí. Při stálé změně sociálních a hospodářských poměrů ve státě může tato tvůrčí činnost jíti dvojitým základním směrem, mezi nimiž ovšem je myslitelná nepřehledná řada přechodů. Jeden směr míří k uspořádání veřejných poměrů v souhlasu s měnicími se poměry životními. Tento směr označíme nejlépe jako pokrokový. Na první pohled se zdá býti jedině oprávněným, poněvadž není stát sám sobě účelem, nýbrž jest jen formou spoluzití, umožňující vyrovnáváním individuálních zájmů kulturní vývoj národa, což není jinak možno, než přízpůsobí-li se a slouží-li poměrům, jak v proudu dějin se vytvářejí.

To by platilo bezpodmínečně, kdyby právě politika nebyla pouhou činností lidí, kteří nejsou nadáni vševědoudností. Následkem toho jen velmi nedokonale si uvědomujeme, zda a pokud sociální změny, pozornost k sobě poutající, jsou skutečně pokrokem, či zda nejsou jen zcela efemerními zjevy, nebo dokonce symptomy choroby, kterou v začátcích dlužno potlačit, nemá-li v nebezpečí uvést to, co na sociálním životě je nám nejcennějšího.

A tím docházíme ke druhému základnímu směru politické činnosti. Tvořivost politiky se může totiž také jevit v činnosti obranné, totiž v tom, že osvědčivší se již politické vymoženosti bráníme proti újmě, jež jim hrozí novými směry a proudy v politickém životě. Tento směr politiky nazýváme konservativním.

Jiné rozdělení politických stran obdržíme, rozpomeneme-li se na to, co jsme řekli o poměru politiky a práva. Politika se totiž může buď snažit, aby svého cíle dosáhla tím, že předem stanoví cestu, již k dosažení cíle se má kráčet, nebo, že cíl vytkne, ponechá však volným silám společenským, aby hledaly prostředky k jeho dosažení.

Podle toho můžeme rozeznávat dva základní typy politiky, jež přibližně můžeme charakterisovat jako typ liberální a typ sociální. Při liberálním typu politiky jde o to, aby státní moc co nejvíce byla omezena, tak, aby na druhé straně volným silám společenským, hlavně hospodářským, co nejširší pole působnosti bylo přenecháno. Jakýmsi výstředním druhem tohoto typu jest politika anarchistická, která theoreticky buduje lidské společenství vůbec bez státní moci, tedy hájí nejkrajnější autonomii jednotlivcovu, která ovšem, poněvadž nežijeme ve vzduchoprázdném prostoru, musila by bráti zřetel na ostatní individua, čímž by právě státní společenství všech lidí bylo zachováno. Socialistický typ politiky naopak o to se snaží, aby moc státu co nejvíce byla rozšířena, jmenovitě, aby v okruh působnosti státu zahrnuty byly i činnosti, jež doposud z největší části autonomií individuální nebo rodinné se přenechávají, jako činnost hospodářská a snad i péče o mládež. Tento socialistický typus všemocného státu jest opět myslitelný ve dvou krajních formách. Buď totiž, že celá moc státní koncentruje se v jedinci, jež jaksí patriarchálně o

každého svého poddaného se stará, jak jsme zažili v době osvíceného i méně osvíceného absolutismu, nebo modernější forma, v tom spočívající, že státní moc vykonávána jest souborem všech občanů, nebo aspoň, poněvadž to ve větším státě jest technicky nemožno, zástupci, vycházejícími ze všeobecných voleb. Mezi těmito čtyřmi extrémy, vládou monarchickou a demokratickou, správou liberální a socialistickou, pohybují se nespočetné přechodné útvary, v nichž tyto prvky v různé míře jsou sloučeny.

Otázku, která kdysi tvořila vlastní obsah theoretické politiky, otázku totiž po nejlepší formě státní, musíme tu nechat stranou, poněvadž má dnes právě tak toliko historický význam, jako otázka všeholéku, kamene moudrosti. Vímeť a bylo již dříve zdůrazněno, že v politice není absolutních hodnot, které by vždy a všude stejně platily.

Proto jest otázka nejlepšího státu, jako politická otázka, vůbec neřešitelná. Hodnoty v politice můžeme stanovití toliko pro přítomnost a můžeme jen říci, že za daných okolností jednomu zřízení náleží přednost před druhým.

§ 2. Politická činnost uvnitř státu.

Theoretik, jenž ve své pracovně spřádá ideální fantazie o lidském společenství, může nechat stranou jednotlivé složky skutečného společenského života. Ano, chce-li dojít k poznání zákonů, které naše bytí ovládají, musí tímto způsobem postupovati. Tak pracuje ostatně i věda přírodní, která, chtějíc zjistiti působnost té neb oné síly, vylučuje v experimentu pokud možná všechny ostatní, jež s jejího stanoviska jsou vlivy rušivými a nechá působiti jen onu jedinou sílu.

Jak cenné jsou takovéto práce pro theorii, tak nebezpečnými mohou býti v politice. Máme tu podobný zjev, jako v lékařství, kde nejpravdivější poznatky, které, účelně používány, mohou lidstvu trpícímu býti pozeňáním, v rukou nerozvážných se stávají nebezpečím. Nelze totiž theoretické politické poznatky bezprostředně v politice aplikovati, nýbrž nutno stále míti na mysli, že to, co v theorii se osvědčilo, v praxi se setká se silami, které theoretik musil nechat stranou, které však v praxi jsou s to, dobré úmysly obrátiti v ničeč. Příklad máme na některých poučkách liberálních; a že socialistické poučky podobného zklamání zůstaly celkem ušetřeny, možno si vysvětliti tím, že jich ve skutečné politice nebylo používáno, nýbrž že socialisté až do nejnovější doby pěstovali onu politiku abstinence, kterou před chvílí jsem charakterisoval.

Politik tedy především musí znáti skutečný dosah sil ve státě působících, třeba by je pokládal za síly rušivé. Doba, jež lépe než naše bude ovládati otázky sociální, neubrání se podívu, jak národové jinak velmi pokročilí mohli pěstovati politiku, neberoucí zřetele na nejprimitivnější poznatky sociologické a ethické. Snad bude v tomto směru naší době před soudem budoucnosti do jisté míry omluvou, že skutečně naše doba se stanoviska sociologického vykazuje poměry nanejvýš složité. Nacházímeť se stále ještě na přechodu dvou typů společnosti. Pokládám za charakteristikon typu staršího, feudálního, sloučení moci státní s právy soukromými. Jako panovnická moc ve státě feudálním není, než jakýmsi druhem vlastnictví k pozemku, tak ještě nyní si mnozí nedovedou dobře představití odloučení jisté politické moci od majetku. To souvisí nepochybně s tím, že aspoň až do nedávna majetek byl podmínkou nabytí vyššího vzdělání, a že i jednot-

livé státní funkce byly a částečně i jsou vyhrazeny držitelům většího majetku, příslušníkům určitých vrstev. Vždyť jsme teprve třetí generace od dob, kdy vůbec nejširší vrstvy od účastenství ve veřejných záležitostech byly vyloučeny. Třeba právně tento stav byl odstraněn, fakticky udržuje se stále, a politik musí s ním, třeba jako s přežitkem, počítati.

Jiný takovýto historický přežitek jest výjimečné postavení církve. Třeba bychom již velmi byli vzdáleni dob, kdy církev osobovala si zjevně postavení nad státem, nejsou ještě vzdáleny doby, kdy organizace církevní uvnitř státu vykonávaly veřejnou moc, daleko přesahující rámec vlastním posláním církve daný. I s tímto výjimečným vlivem církve politik bude musiti počítati.

Třetí činitel, v němž do naší doby zasahují sociální poměry dob minulých, jest vojsko. Mínění, že vojsko, jako organizace vypočtená na nejvyšší vyvrcholení útočných a obranných sil národa jest zbytečné, nelze za nynějších mezinárodních poměrů vážně hájiti. Avšak nelze na druhé straně přehlédnouti, že organizace vojenské téměř se nedotkla sociální přeměna, již v devatenáctém stol. prožil náš stát. Ani všeobecná branná povinnost nepřinesla do vojska nového ducha, asi proto, že z jakéhosi strachu před snížením válečné zdatnosti vojska, místa pro organizaci a vnitřní život vojenský rozhodná zůstala vyhrazena vrstvám, které nemají dosti porozumění pro novodobé sociální snahy. Tím se stalo, že vojenská organizace zaujímá v našem sociálním těle výjimečné postavení, s nímž politik také musí počítati. Ovšem nesmíme si zapíratí, že hlavně u nás výjimečné postavení organizace vojenské ve státním tělese z velké části nebylo tak zaviněno tímto strachem rozhodných činitelů, jako politickými chybami zástupců a vůdců lidu. V jakémsi špatně pocho-

peném humanismu došli jsme totiž ne-li k zamítání vojska vůbec, aspoň k jeho neuznávání za nutnou součást dnešního sociálního těla. Byli jsme vojsku ne-li nepřátelští, aspoň k němu lhostejní. Jaký div tedy, že tím jsme je zahnali do protivného tábora, učinili z něho orgán, stojící zcela ve vleku těch, kdo pro novodobé snahy nemají porozumění.

Vedle těchto tří sociálních činitelů, kteří jsou více méně přežitky dob starších, musí nynější politika v úvahu vzítí aspoň dva činitele, jejichž politický vliv jest data novějšího. Jest to idea národnostní a idea dělnická.

Idea národnostní převzala v devatenáctém století oproti státu asi tu funkci, kterou do té doby vykonávala idea náboženská. Jako náboženství slučovalo lidi i přes hranice státní a na druhé straně ohrožovalo jednotnost státu uvnitř, tak nyní působí idea národnosti, která přes theoretický spor o podstatě národnosti v jediné sociální těleso slučuje všechny, kdo mluví tímtož jazykem. Oproti jednotě jazykové ustupuje do pozadí, ač stále mocně působí, idea kulturního společenství a společenství dějinných tradic. Nebezpečí, že by dnešní politik ideu národnostní podceňoval, není aspoň u nás tak značné, jako nebezpečí přeceňování. Přeceňování toto spočívá v tom, že se pro cíle národnostní přehlížejí cíle státní, následkem čehož mnoho energie politické se marně proplývá. Myšlenka tato pro svou aktuálnost vyžaduje bližšího výkladu. Slyšeli jsme, že politika myslitelná jest jen jako snaha po nabytí státní moci. Jest pak ovšem myslitelná zdravá politika, slučující ideu národnostní s touto základní ideou politickou, tak totiž, že politická práce, používajíc emočních sil, v ideí národnosti skrytých, k tomu se nese, aby státní moc buď rozšířena neb omezena byla na příslušníky určitého národa; jest to

politika národnostního státu, jak slavila vítězství v Itálii a v Německu, nebo politika národnostní autonomie, o níž u nás mnozí se namáhají. Nemyslitelná ale jest národnostní politika, jež dosažení cílů národnostních hledá úplně bez ohledu na stát. Neboť takovéto snahy nutně se třísťí o to, že nepočítají s nutností státní organizace pro dosažení politických cílů. Sem bych počítal časté u nás zjevy, kdy k obhájení národnostního zájmu omezujeme se na dovolávání se práva. Neboť právo o sobě jest jen pojmovou konstrukcí, bezvýznamnou pro politický život, není-li tu orgánu, jenž by právo uskutečnit chtěl a mohl.

Druhým moderním činitelem politickým jest dělnictvo internacionálně organizované. Jak známo, u nás na pevnině tu především jde o stranu sociálně-demokratickou, vybudovanou na základech, daných Marxem a jeho spolupracovníky. Tato strana zasluhuje i v theoretické politice většího zdůraznění, než jiné politické strany. A tož proto, že jest jedinou politickou stranou vedle strany klerikální, která si vypracovala celý filosofický system názoru světového, na němž svou politiku buduje. Není tu místa pro zabývání se teorií socialistickou. Ať správná, ať nesprávná, byla formulována v hesla, jež tak silně na nejširší massy působila, že hnutí jimi vyvolané jen s hnutími náboženskými lze srovnávat. Zdá se též, že revisionismus, nyní ve straně vítězný, uchrání ji před nebezpečenstvím, jímž by jí jinak hrozila politická abstinence, zakladatelé hnutí hlásaná.

Aby politika sociálně demokratická se stala z politiky strany politikou celostátní, bylo by třeba přeměny sociální struktury státní, totiž zproletarisování celé společnosti. V tom právě spočívá síla této politiky, že jest nejdůslednější, poněvadž má přesně vymezený svůj konečný cíl. To jí také povznáší nad

úroveň politiky pouze stavovské. Neboť jest sice stavovskou politikou, dokud trvá nynější sociální soustava, ale byla by, aspoň theoreticky, myslitelnou politikou i celého státu, kdyby právě došlo k přeměně sociální naší soustavy ve smyslu ideálů sociálně-demokratických.

Tím politika sociálně-demokratická podstatně se liší od jiných politických směrů stavovských, jako od politiky agrární, živnostenské a pod. Tyto politické směry totiž zastávají jedinou složku sociálního těla, a v tom spočívá jejich síla i slabost. Síla potud, že reprezentuje každá z těchto stran v celku politické činnosti některý z důležitých oborů veřejné činnosti, zaručujíc tím odborně správné řešení politických otázek do dotyčného oboru spadajících. Dále síla těchto politických stran spočívá v tom, že jejich politika je snadno srozumitelná.

Neboť politické potřeby svého stavu nebo povolání každý pocituje denně, netřeba tedy valného politického nadání k tomu, aby každému srozumitelně bylo vyloženo, že „něco se státi musí“, nemá-li to nebo povolání utrpěti. V tom však zároveň již spočívá také slabá stránka této politiky. Neboť podle zákona o působnosti politických hesel třeba jest buď požadavky stále stupňovati, až jejich neuskutečnitelnost i stranníkovi jest patrna, nebo uspokojovati touhy stranníků skutečnými v soukromém životě citelnými úspěchy. To však při těsné souvislosti našeho hospodářského života není jinak možno, než na úkor jiných sociálních vrstev, které ovšem počnou pak se též politicky organizovati, až politická práce se zvrhne v pouhé vymáhání hospodářských prospěchů tu pro tu, tu pro onu společenskou vrstvu.

Možno tuto činnost, která bohužel dnes v našem politickém životě převládá, nazvati ještě politikou?

§ 3. Politická činnost mezistátní.

Jsem dalek toho, abych upíral kterémukoliv povolání nebo společenské vrstvě nárok na politickou působnost, nebo jí nějak zazlival snahu po takovém uspořádání veřejných záležitostí, jaká by nejlépe hověla potřebám jejich příslušníků. Jen na to kladu důraz, že politika stavovská, jak již dříve jsem se zmínil, příliš snadno přehlídí, že stát tvoří jednotné těleso, v němž není možno, aby trvale bez nejvážnějších následků pro celek, jedna část se rozvíjela na úkor druhé, k sociálnímu životu nutné strany.

Tuto skutečnost bude mítí skutečný politik vždy na mysli, a přední jeho snahou bude, aby se nerozvíjela jen jednotlivá vrstva nebo jednotlivý stav, nýbrž, aby celek ve prospěch všech vrstev a stavů své sociální úkoly správně plnil. Totéž platí ostatně i o národnostních stranách ve státě mnohojazyčném. Nemá-li v takovémto státě jeden národ oproti druhému takovou převahu, že by i bez něho úkoly státu plniti mohl, provozuje špatnou politiku, jestliže slabší národ z praktické činnosti politické vylučuje. Neboť tím na území státním vědomě pěstuje vrstvu obyvatelstva, jež nemajíc zájmu na státě, a nemajíc též praktického politického cviku, příliš snadno podléhá fantastickým, politicky neplodným, ale pro stát jako sociální jednotku nejvyšším nebezpečným proudům myšlenkovým.

Podobný zjev ostatně nastává všude tam, kde jistá společenská vrstva za každou cenu ve svých rukou podržeti chce politickou moc. Neboť nejdůležitější a zdánlivě nepřekotnější snahy politické stanou se plodnými činiteli ve státě, je-li jim poskytnuta možnost, aby v praktické politice se osvědčily. Nebezpečnými jsou však tehdy, ujmou-li se ve vrstvě z politického života vyloučené. Neboť tam potom bují v nejděvočejší fantasie, jež často strhnou tuto vrstvu ke krokům pro sociální celek zhoubným.

Pokud o politiku zahraniční jde, nutno mítí na mysli, že na nynějším kulturním stupni civilisovaní národové bez ohledu na národnost a na státní hranice tvoří pospolu jediný sociální celek mnohými, jednak hospodářskými, jednak čistě kulturními vlákny tu více, tu méně spjatý.

Tento nejšířší sociální celek liší se podstatně od státního společenství tím, že nevytvořil ještě, až na některé poměrně nepatrné zárodky, orgánu ke tvorbě společné vůle a ke společné činnosti. Následek toho jest, že křížící se zájmy v největším počtu případů jen individuálně vyrovnávány býti mohou. Přes to, že zvláště v posledním století mezinárodní právo mezi kulturními národy ohromné učinilo pokroky, jest přece vyřizování mezinárodních rozporů podle právních zásad výjimkou, a pravidlem zůstává jejich vyřizování podle zásad politických.

Platí tedy pro činnost zahraniční v podstatě tytéž zásady, které jsme svrchu z pojmu politiky vyvodili. Především nutno i tu lišiti politické vědomosti od politického umění. V tom směru ovšem velmi často v zahraniční politice se setkáváme ještě se závažnějšími nedostatky, než v politice vnitřní. Přehlídí se, že, jako ve vnitřní politice zájmy dynastické a zájmy jistých sociálních vrstev přestaly býti jedině rozhodnými, tak také v zahraniční politice. Jest tedy nutno, aby i v zahraniční politice k tomu bylo hleděno, aby jí tytéž zájmy k platnosti byly přiváděny, které pro vnitřní politiku jsou rozhodné. K tomu ovšem třeba tyto zájmy znáti, a mítí dosti přehledu potřebného k jejich vzájemnému cenění. Jako vnitřní politika se již nerozhoduje v předsíních panovníků a ministrů, tak ani zahraniční politiku nelze nadále pěstovati

jako pouhou společenskou záležitost určitých exkluzivních společenských kruhů.

§ 4. *Politické anomalie.*

Otázka theoreticky snad nejobtížnější jest, připouští-li theorie politiky možnost násilného provedení politického plánu, čili jak theoretická politika se staví k revoluci a k válce. Revoluce z pravidla uvádí v pohyb tolik různých emočních prvků, že rozumový, tedy vědeckým rozbořem získaný názor o její oprávněnosti neb neoprávněnosti bude z pravidla v praxi málo působiti. Revoluce jest výbuchem sil, obyčejně po delší dobu střádaných, jejichž působnost a dosah lze právě tak málo vypočítati, jako dosah výbuchu sopky. Proto nelze, než revoluci pokládati za nejnevhodnější politický prostředek, poněvadž právě její dosah vybočuje přes okruh úmyslů těch, kdo hnutí vyvolali. Z pravidla také zisk revoluce v politickém směru nebývá v žádném poměru ke škodám, jí způsobeným.

Vedle velkých, všechny síly státu v pohyb uvádějících revolucí, máme však také drobné revoluce, jakési místní výbuchy, pro něž snad mnohý politik proto snáze se rozhodne, že jejich škodlivost nebije do očí, a že též aspoň zdánlivě dosah jejich účinků možno odhadnouti. Jeden druh těchto místních revolucí jest t. zv. revoluce shora, uchýlení se od právního řádu se strany státní moci, ať pak nezákonnou změnou ústavy t. zv. státním převratem, nebo trpěním nezákonností u výkonných orgánů státních. Podobné chorobné zjevy vyskytují se i jako drobné revoluce ze spodu, když totiž část občanů násilím se pokouší, nabýti mimo rámec zákona politické moci. Jsou to nesprávnosti při volbách, zneužívání moci ve správě, násilná obstrukce v zastupit. sborech a pod.

Může stav nouze ospravedlniti politický čin proti-zákonný?

Na tuto otázku dali jsme odpověď již shora. Odpověď jest kladná. Jsou myslitelné případy, kde není možno posledního cíle politiky, umožnění kulturního života národa vyrovnáváním individuálních zájmů, jinak dosáhnouti, než porušením práva. Opatrný zákonodárce tu si ponechá jakýsi bezpečnostní ventil, aby i tyto poruchy práva se dály ve formách právu odpovídajících. Jen v takových případech možno mluviti o právu z nouze. Kde stát takového bezpečnostního ventilu nezanechal, může dojíti ke stavu, že k ukojení nejprimitivnějších politických potřeb nutno právo porušiti. Je však úplným matením pojmů, mluví-li se i tu o nějakém právu z nouze. A dokonce, mluví-li se o zákonech z nouze. Nouze může ospravedlniti, učiniti beztrestným nějaké protiprávní opatření, nemůže však tomuto opatření poskytnouti povahu pravoměrnosti. Z toho již plyne, že každé takovéto opatření jest zlem, které moudrý politik omezí na nejnutnější minimum, a jehož použije teprve pak, když vyčerpal všechny zákonné prostředky k dosažení politického cíle. Neboť jen tím ubrání se výtce, že ohrozil bezpečnost celého právního řádu a tím i sociální život vůbec.

Vyrovnaní křížících se zájmů válkou jest za jistých okolností nutným důsledkem neupravenosti mezinárodních vztahů. Neboť není-li mezinárodního orgánu, jenž by proti jednotlivému státu kolektivní vůli prosadil, musí každý stát sám o to se postarati, aby životní jeho zájmy nedoznaly úmy. Poněvadž tu také není orgánu, jenž by v každém jednotlivém případě pro strany závazné rozhodnutí učinil, panuje v hodnocení okolností, jež násilné zasažení do cízi státní sféry ospravedlniti mají, značná libovůle.

V posledním století ovšem i tu nastává jisté omezení. Jednak vytvořily se přece jisté začátky mezinárodního soudnictví, hlavně však následkem vzájemného utužení mezistátních společenských, hlavně hospodářských vztahů vznikla mezi kulturními státy tak těsná souvislost, že zeslabením jednoho z nich byl by i vítěz zeslaben. Tím ovšem není, jak se někdy za to má, možnost války vyloučena, poněvadž v politice vedle rozumu působí i emoční prvky, a poněvadž jest myslitelný také v mezinárodních vztazích stav nouze, tedy taková situace národa, že nemůže jinak, než násilím proti jinému národu svou existenci uhájiti. Přece však dlužno doufati, že vzájemná závislost států, třeba ještě po některých otřesech, povede k utvoření mezinárodních orgánů k tvoření kolektivní vůle a k jejímu výkladu v konkrétních případech. Snad i k jakési mezistátní exekutivě dojdeme, jak ukazuje příklad intervencí velmocí.

Příliš daleko však jdou ti, kdo doufají, že v dohledné době dojdeme k úplnému vyloučení možnosti válek. Naší snahou ovšem musí býti, abychom právě tak, jako se snažíme znemožniti revoluci uvnitř, uvarovali se též války na venek. Obojí jsou násilné primitivní prostředky k vyrovnávání křížících se zájmů, a to prostředky, při nichž zpravidla prospěch není v žádném poměru k přineseným obětem. Byla to právě vědecky i umělecky pokročilá politika, jež zatlačila do pozadí tyto primitivní, hrubě prostředky, sloužící úpravě společenských vztahů. Snahou politiky musí býti, aby okruh případů, kdy k úpravě společenských vztahů nutno sáhnouti k násilným prostředkům, omezila na minimum. K tomu také směřuje přirozený vývoj. Neboť každá lidská činnost postupem zkušenosti se stává vždy účelnější a hospodárnější, t. j. dosahuje stále lepších výsledků stále menšími oběťmi. Tak i

pokrok politiky budeme viděti v tom, že bude účelnější, t. j. dovede si stále lépe uvědomiti vlastní svůj cíl, onu úpravu společenských vztahů, k níž směřuje, a bude hospodárnější, t. j. dovede s menšími oběťmi svých cílů dosíci. K obojímu jest třeba stále důkladnější znalosti společenských vztahů, do nichž zasaženo býti má, i prostředků, jimiž onoho cíle lze dosáhnouti a stále pevnější stupnice hodnot, jimiž cíl i prostředky měříme.

§ 5. Význam a účel politické žurnalistiky.

V tom vidím vznešený úkol politické žurnalistiky, že jest jakousi obecnou školou pro politické vzdělání. Ona má poskytovat jasný a spolehlivý obraz společenských poměrů naší doby, ona má svými kritickými úvahami učiti lid, jak třeba hodnotiti i nynější poměry, i prostředky, jež se k jejich nápravě nabízejí. Proto za nejhorší a nejnebezpečnější, za sociální zlo, jež všemi prostředky jest potírati, pokládám tu žurnalistiku, jež nejsou si vědoma svého výchovného poslání, se omezuje na sbírání sensací a neplodné kritikaření. Neboť sensace dne, osobní skandály, případy individuální zvrhlosti, odvracejí zrak od toho, co je normální, od společenských poměrů, v nichž žijeme, a kritikaření bez návodu a odůvodnění, jak a proč by bylo jinak jednati, budí dojem, jako by v politice byla nějaká síla mimo nás, která by za nás nám žádoucí úpravu politických vztahů provedla. Poněvadž pak tento názor hoví člověku vrozené touze po přesunutí odpovědnosti na jiného, nalézá snadno přívržence, a stává se hrotem vážné politické práce, již znehodnocuje, aniž by ji nahrazoval prací lepší.

Zavládne-li v lidu neúcta k politické práci a nedůvěra, nemůže ani nejlepší politik dopracovati se úspěchů. Není pak divu, zahání-li se tím od politiky lidé, kteří cítí, že svých schopností v zájmu společenského celku jinde lépe mohou využítovati, a hlásí-li se k politické činnosti lidé, kteří k ní nemají schopnosti, nebo, což ještě horší, kteří pod její rouškou hledají ukojení svých osobních zájmů a tím důvěru v politiku ještě více podrývají. Každý národ má právě takové politiky, jaké zasluhuje. Jen dobře řízená žurnalistika může dnes národ politicky vychovati, jen ona může mu zprostředkovati tu znalost konkrétních životních poměrů a ty hodnotní stupnice, jichž potřebuje, aby si vybral dobré politiky, za nimiž by s důvěrou mohl jíti.

ODKAZ
PROF. DR. FRANTIŠKA STORCHA,
UNIVERSITĚ MASARYKOVĚ.